

КОМУНІКАТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Завязун Т.В. Комуникативний компонент як складова професійної компетентності педагога закладу дошкільної освіти. У статті розглядається питання значимості комуникативного компоненту як складової професійної компетентності педагога закладу дошкільної освіти для організації ефективної професійної діяльності. Акцентовано увагу на створенні педагогом закладу дошкільної освіти сприятливих умов для реалізації міжособистісної комунікації з дітьми дошкільного віку в закладі дошкільної освіти. Визначено роль комуникативного компоненту у просторі професії педагога закладу дошкільної освіти. З'ясовано вплив рівня професіоналізму та педагогічної майстерності щодо комуникативного компетентності педагога закладу дошкільної освіти на ефективність та якість надання освітніх послуг в сфері дошкільної освіти.

Ключові слова: професійна компетентність, педагог закладу дошкільної освіти, комуникативний компонент, особистість дитини, дошкільний вік.

Завязун Т.В. Коммуникативный компонент как слабое профессиональной компетентности педагога учреждения дошкольного образования. В статье рассматривается вопрос значимости коммуникативного компонента как составляющей профессиональной компетентности педагога учреждения дошкольного образования для организации эффективной профессиональной деятельности. Акцентируется внимание на создании педагогом учреждения дошкольного образования благоприятных условий для реализации межличностной коммуникации с детьми дошкольного возраста в условиях учреждения дошкольного образования. Определена роль этого феномена в пространстве профессии педагога учреждения дошкольного образования. Выяснено влияние уровня профессионализма и педагогического мастерства относительно коммуникативной компетентности педагога учреждения дошкольного образования на эффективность и качество предоставления образовательных услуг в сфере дошкольного образования.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, педагог учреждения дошкольного образования, коммуникативный компонент, личность ребенка, дошкольный возраст.

Постановка проблеми. Професія педагога вимагає від її носія необхідності вміння взаємодіяти з іншими людьми, так як педагог працює у сфері «людина-людина», яка передбачає здатність успішно взаємодіяти в системі міжособистісних стосунків. На відміну від інших професій комуникативна діяльність педагога має освітню спрямованість і не є лише його особистісною якістю. Комуникативна діяльність педагога припускає наявність вміння ефективної комунікації, яка включає співпрацю з широким колом осіб, вміння доступно доносити до різних категорій учасників комунікації власні знання, інформацію, ідеї, проблеми та особистий досвід, спілкування в діалоговому режимі, організацію педагогічно-доцільної взаємодії в освітньому середовищі з усіма учасниками освітнього процесу (вихованцями, батьками, колегами).

Системний вплив на особистість людини вперше відбувається з боку суспільства в дошкільні роки. Найпершим колективним середовищем для дошкільника стає заклад дошкільної освіти, метою якого є «забезпечення гармонійного розвитку особистості дитини, її фізичного і психічного здоров'я, виховання ціннісного ставлення до природного й соціального довкілля, до самої себе, формування механізмів соціальної адаптації та творчого втілення в умовах життя в товаристві незнайомих дітей і дорослих» [1, с. 4]. Педагог закладу дошкільної освіти виступає ключовою постаттю у виконанні замовлення суспільства на «формування у дітей цілісної, реалістичної картини світу та основ світогляду» [1, с. 4]. Комунікативна діяльність слугує фахівцю в сфері дошкільної освіти найважливішим психологічним інструментом для здійснення успішної професійної діяльності.

Аналіз останніх публікацій. Питанням розвитку комунікативних умінь і навичок, а саме значенням мови в становленні особистості, її впливу на процес виховання та навчання підростаючого покоління, у тому числі й на становлення педагога, в свій час звертали увагу такі видатні педагоги як К. Ушинський, С. Русова, М. Драгоманов, В. Сухомлинський. Над проблемою формування комунікативних умінь і навичок працювали І. Зимняя, І. Зюзюн, А. Капська, О. Леонтьєв, О. Потєбня, Л. Щєрба. Проблеми формування комунікативної компетентності педагога присвятили свої наукові розвідки такі сучасні лінгвісти як А. Богуш [2], Є. Єгорова, Т. Симоненко [6], О. Семенов. Вчені І. Бєх, М. Лісіна [3], І. Луценко [4], О. Смірнова, Т. Піроженко [5], виокремлюють психолого-педагогічні аспекти питання комунікативного компоненту як складової професійної компетентності педагога та наголошують на наявності потреби у комунікативній взаємодії як обов'язковій складовій педагогічної діяльності фахівця в галузі освіти.

Попри наявні теоретико-методологічні розвідки з даної проблеми зауважимо, що тематика нашого наукового пошуку доповнює дослідження названих нами авторів щодо місця комунікативного компоненту як складової професійної компетентності педагога закладу дошкільної освіти та розширює можливості з'ясування питання створення сприятливих умов педагогом для реалізації міжособистісної комунікації з дітьми дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти.

Формулювання мети і завдань статті. Ефективність та якість надання освітніх послуг в дошкільній освіті сьогодні визначається рівнем професіоналізму педагога закладу дошкільної освіти, тому метою статті є з'ясування місця комунікативного компоненту у структурі професійної компетентності педагога закладу дошкільної освіти, визначення умов здійснення ефективного впровадження ним педагогічної діяльності й ролі комунікативного компонента у просторі професії педагога закладу дошкільної освіти.

Виклад методики і результатів дослідження. Сьогодні висуває високі вимоги до професії педагога в цілому, в тому числі і до педагога закладу дошкільної освіти, так як на сучасному етапі розвитку суспільства відбуваються процеси реформування змісту дошкільної освіти, упроваджуються нові стандарти дошкільної освіти та нові програми для дітей дошкільного віку. Тому, для того, щоб бути справжнім майстром своєї справи з високим рівнем знань та вмінь у сфері педагогічної діяльності, на думку В. Сухомлинського, педагог має вміти користуватися словом, яке є основою культури мислення, культури мовлення та комунікативної компетентності. Імідж та авторитет педагога, насамперед, залежить від рівня його комунікативної культури. Динамічність

сучасного суспільного життя передбачає, що професійна діяльність будь якого фахівця впродовж професійної кар'єри потребує зокрема неперервної освіти та процесу постійного підвищення його професійної компетентності загалом. Сучасний педагог закладу дошкільної освіти з належним рівнем професійної компетентності має володіти фундаментальними педагогічними та психологічними знаннями, знати психолого-педагогічні особливості розвитку особистості дитини дошкільного віку, займатися самоосвітою, самовдосконаленням та рефлексією свого власного професійного досвіду.

Ефективність професійної діяльності педагога залежить від багатьох факторів, серед яких особливе місце належить професійній компетентності. Дослідники професійної компетентності Ю.С. Вторнікова [7], Л.І. Луценко [4], Т.В. Симоненко [6], С.О. Скворцова [7] стверджують, що вона має інтегральну характеристику та визначає здатність вирішувати професійні проблеми та задачі, що виникають у реальних ситуаціях професійної діяльності з використанням відповідних знань, професійного та життєвого досвіду, особистих цінностей та здібностей. Також професійна компетентність включає в себе певну суму якостей та навичок особистості, відображає відповідний потенціал, що має людина та вміння його використовувати, що породжує нові явища якості життя та діяльності, які дозволяють людині бути успішною [4].

Професійно компетентний педагог має володіти високими особистісними якостями, головними з яких є любов до дітей та до своєї професії. Також педагогу мають бути притаманні такі якості як чесність та справедливість, терпимість та толерантність, допитливість та повага, висока культура та грамотне мовлення, креативність та творчість, відкритість до світу та людей, які його оточують. Усі зазначені якості виявляються у педагога переважно в процесі спілкування з вихованцями, колегами, батьками.

Професійна компетентність педагога в галузі дошкільної освіти окреслюється на здатності, готовності та спроможності ефективно діяти, розв'язуючи при цьому завдання розвитку, навчання, виховання дітей дошкільного віку та наданні допомоги у набутті дошкільниками життєво важливих компетентностей та системи ціннісного ставлення до світу та самої себе.

Професійна компетентність педагога закладу дошкільної освіти включає педагогічну, психологічну, інформаційну, полікультурну, соціальну, технологічну, самоосвітню, креативну, компетентність особистісного самовдосконалення, а також мовленнєву та комунікативну компетентності.

У складній структурі професійної компетентності педагога закладу дошкільної освіти домінуюча позиція відводиться саме комунікативній складовій, яка посідає чільне місце у структурі професійної компетентності педагога, так як ефективне розв'язання будь-яких професійно-педагогічних задач неможливе без комунікації між учасниками освітнього процесу.

На важливість комунікативної компетентності, як складової професійної компетентності педагога, вказує Т. Симоненко та зазначає, що вона є сукупністю його сформованих професійних знань, комунікативних та організаторських здібностей, здатністю до самоконтролю, до вербальної та невербальної взаємодії [6].

Академік А. Богуш під комунікативною компетентністю розуміє комплексне використання мовцем мовних і немовних засобів з метою спілкування у конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, його

ініціативність, а також обізнаність людини, певну систему знань, умінь і навичок, мовленнєвих здібностей [2].

Отже, комунікативна компетентність – це система знань, умінь та навичок особистості, що забезпечують ефективне спілкування, а саме: здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з людьми, виконувати певні соціальні ролі у колективі, вміння розв'язувати конфлікти та усувати розбіжності, вміння співробітничати та працювати у групі або з групою, здатність особистості до отримання інформації, адекватного розуміння її смислу, висловлювання своїх думок, спроможність вільно, виразно, доступно оперувати висловлюванням.

Важливо зазначити, що комунікативна компетентність у широкому розумінні – це інтегрована здатність фахівця до спілкування. Без спілкування не можливо здійснювати практичну діяльність, так як спілкування є головним засобом професійної діяльності педагога закладу дошкільної освіти і пронизує усі сфери його роботи: виховну, розвивальну, навчальну, методичну, організаційну тощо. Маємо зауважити, що комунікативна діяльність, яка відбувається у взаємодії людей як суб'єктів спілкування в цілісній функціональній системі; забезпечується психічним контактом, який визначається взаємообміном інформацією, взаємопереживанням, взаєморозумінням; спрямовується та узгоджується об'єднанням зусиль з метою налагодження відносин та досягнення спільного результату.

Комунікативна компетентність ґрунтується на знаннях законів спілкування, психології, міжособистісної взаємодії, володіння мовленнєвими вміннями та передбачає наявність соціокультурних, регулятивних і нормативних умінь. У дослідженнях М.І. Лісіної [3] прослідковується твердження, що комунікативна діяльність базується на загальних характеристиках пізнання людського суспільства, а саме: комунікативна діяльність виступає формою життєдіяльності; соціальний зміст комунікації полягає в тому, що вона виступає засобом передачі суспільного досвіду від покоління до покоління і кожній конкретній особистості; специфіка комунікативної діяльності визначається тим, що в її процесі суб'єктивний світ однієї людини розкривається для другого, сама ж людина самовизначається, самореалізується, розгортаючи при цьому свої індивідуальні здібності.

Одним з головних завдань, яке стоять перед педагогом закладу дошкільної освіти, та яке задеклароване в Базовому компоненті дошкільної освіти, освітня лінія «Мовлення дитини» є засвоєння дитиною дошкільного віку «культури мовлення та спілкування, елементарних правил користування мовою у різних життєвих ситуаціях» [1, с. 18]. Вказується, що найвагомим досягненням дошкільного дитинства є «оволодіння мовою як засобом пізнання і способом специфічно людського спілкування» [1, с. 18]. Тому педагоги-дошкільники мають усвідомлювати, що мовленнєва особистість розвивається ефективно лише тоді, якщо вона включена в повноцінну мовленнєву діяльність, в якій роль дорослого на етапі її зародження є головною, провідною. Завдання дорослого – усіляко сприяти мовленнєвому розвитку дитини, активізувати та стимулювати його, обираючи для цього доступні та найбільш ефективні шляхи. Формування активного мовлення дитини починається з мовленнєвого наслідування і є ефективним лише за умов емоційного підйому. Головною умовою повноцінного розвитку мовлення малюка є те, яке саме мовлення він наслідує. І тому мовлення дорослих має бути «правильним, розбірливим, простим, повторюваним, різнобарвним, живим» [5, с. 24]. Для успішного

розвитку мовлення велике значення має повсякденне мовленнєве вправлення дітей під час гри, праці, різних режимних побутових процесів, прогулянок, які мають професійно та грамотно забезпечувати працівники закладів дошкільної освіти. Формування навичок мовлення потребує природних життєвих ситуацій, правдивих і зрозумілих дітям мотивів їхньої мовленнєвої діяльності. Вимога часу, а саме особистісно зорієнтований підхід до розвитку мовлення дошкільнят, надає змогу педагогам максимально врахувати рівень мовленнєвого розвитку та мовні здібності, наміри, бажання, індивідуальні особливості кожної дитини і стимулювати ці творчі прояви з організацією на їх індивідуальність. Саме про це свідчать теоретичні обґрунтування особистісно-орієнтованого підходу в галузі дошкільної психології висвітлені в працях С. Кулачківської, С. Ладивір, С. Тищенко, Т. Піроженко [5] та інших.

Дорослий перш за все виступає для дошкільника як зразок і ідеал для наслідування. Дитина дошкільного віку черпає досвід, який накопичений людством і використовує для засвоєння нових знань, умінь та навичок. Приміряючи себе під цей еталон, дошкільник визначає особисту значимість в колі оточуючих. Дорослий виступає для дошкільника джерелом тепла і покровительства, через яке дитина усвідомлює себе як унікальну істоту, яку бережно охороняють старші.

Бажано, щоб педагоги закладів дошкільної освіти створювали для своїх вихованців умови, які забезпечували:

1) включення дитини у суб'єкт-суб'єктну взаємодію з дорослим, яка не травмує і не пригнічує її активності, не гальмує самостійність дошкільника, реалізує розвиток діалогічного спілкування;

2) засвоєння дитиною емоційно-особистісної форми спілкування з близькими дорослими та широким колом соціального оточення, у якому реалізується потреба дитини у визнанні, любові, підтримці, що сприяє розвитку мотивів спілкування і співробітництва у цікавих для дошкільника видах діяльності;

3) наповнення життя дитини почуттям причетності до свободи виявлення інтересів, вибору засобів досягнення мети, відкриття закономірностей навколишнього світу, творення особистісних взаємин;

4) активізація і стимулювання педагогами процесу комунікації дітей за допомогою спеціальних взаємопов'язаних форм організації освітнього процесу: індивідуальних, групових.

Педагоги закладів дошкільної освіти в своїй професійній діяльності мають сприяти:

- засвоєнню усіх форм і засобів комунікації дитини з дорослими та однолітками, що надає можливість дошкільникам оволодівати навичками мовленнєвої взаємодії з різними спільнотами людей (батьками, вихователями, однолітками, малюками).

- стимулюванню позитивного емоційного ставлення дітей до мовленнєвої взаємодії з дорослими, що є основою розвитку їх потреби у комунікації з ровесниками та дітьми різного віку;

- організації дослідницької діяльності дошкільників, що забезпечує процес активного присвоєння знань про навколишній світ та розвиток їх інтелектуальних здібностей;

- отриманню спільного результату під час здійснення спільної з іншими дітьми діяльності, що спрямовує та узгоджує об'єднання зусиль у процесі формування навичок продуктивної, творчої комунікації.

На наш погляд рівень педагогічної майстерності щодо комунікативного компетентності сучасного педагога закладу дошкільної освіти визначається:

1) умінням педагога пізнати, прийняти та підтримати неповторну індивідуальну своєрідність кожної дитини з урахуванням її вікових особливостей та соціальних умов розвитку;

2) спрямованістю на комунікацію, як партнерську взаємодію між учасниками комунікації (дітьми, батьками, педагогічним колективом);

3) повагою педагога до вихованців, що передбачає ставлення до дитини як до партнера, суб'єкта, особистості;

4) наданням дитині достатньої міри свободи, яка при поєднанні зовнішньої свободи та внутрішньої, психологічної свободи, передбачає розвиток здатності до самодіяльності, самопізнання, самовдосконалення, самозбереження, відповідальності, що допомагає навчитись визначатись у групі однолітків, а з часом і в інших суспільних колективах.

Викладені нами умови розвитку мовлення дітей дошкільного віку та умови реалізації міжособистісної комунікації між усіма учасниками освітнього процесу в закладі дошкільної освіти ставлять перед педагогом завдання постійного самовдосконалення та самоосвіти по розвитку своєї комунікативної компетентності, яка на пряму впливає на підвищення професійної майстерності і професіоналізму та має постійно перебувати в центрі уваги педагога закладу дошкільної освіти.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, результат здійсненого аналізу проблеми значимості комунікативного компоненту як складової професійної компетентності педагога закладу дошкільної освіти дозволяє зробити висновок про те, що комунікативна компетентність педагога виявляється у процесі професійно-педагогічної діяльності, базис якої складають знання, вміння, навички в галузі комунікації у професійно-педагогічному середовищі. Рівень педагогічної майстерності щодо комунікативного компетентності сучасного педагога закладу дошкільної освіти визначається досвідом професійно-комунікативної діяльності та емоційно-ціннісним ставленням до всіх учасників комунікації, в першу чергу, до дитини дошкільного віку.

У детальному теоретичному та емпіричному аналізі значимості комунікативного компоненту як складової професійної компетентності педагога закладу дошкільної освіти полягають перспективи для проведення подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. керівн.: А. М. Богуш. Київ: Видавництво, 2012. 26 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-na-sajt-ostatochnij.pdf>
2. Богуш А.М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. 4-те вид.доопр. і доп. Харків: Ранок, 2013. 192 с.
3. Лисина М.И. Проблемы онтогенеза общения. Москва: Педагогика, 1986. 144 с.
4. Луценко Л.И. Компетентносная модель повышения квалификации директора школы. Педагогіка. 2005. №3. С.61- 68.
5. Піроженко Т.О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 152 с.
6. Симоненко Т.В. Теорія і практика формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів: монографія. Черкаси: Брама, 2006. 330 с.

7. Скворцова С.О., Вторнікова Ю.С. Професійно-комунікативна компетентність учителя початкових класів: монографія. Одеса: Абрикос Компани, 2013. 290 с.

References transliterated

1. Bazovyy komponent doshkil'noyi osvity / nauk. keriv.: A. M. Bohush. Kyiv: Vydavnytstvo, 2012. 26 s. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-na-sajt-ostatochnij.pdf>
2. Bohush A.M. Movlennyevyy komponent doshkil'noyi osvity. 4-te vyd.doopr. i dop. Kharkiv: Ranok, 2013. 192 s.
3. Lysyna M.Y. Problemy ontogenezu spilkuvannya. Moskva: Pedagogika, 1986. 144 s.
4. Lucenko L.Y. Kompetentnosnaya model' povыsheny`ya kvaly`fy`kacy`y` dy`rektora shkoly. Pedagogy`ka, 2005. №30. S.61- 68.
5. Pirozhenko T.O. Komunikaty`vno-movlennyevy`j rozvy`tok doshkil`ny`ka. Ternopil`: Mandrivecz`, 2010. 152 s.
6. Sy`monenko T.V. Teoriya i prakty`ka formuvannya profesijnoyi movnokomunikaty`vnoyi kompetencyi studentiv filologichny`x fakul`tetiv: monografiya. Cherkasy: Brama, 2006. 330 s.
7. Skvorczova S.O., Vtornikova Yu.S. Profesiyno-komunikaty`vna kompetentnist` uchy`telya pochatkovy`x klasiv: monografiya. Odessa: Abry`kos Kompany`, 2013. 290 s.

Zaviazun T.V. The communicative component as an element of teachers' professional competence in preschool educational institutions. The article addresses the importance of the communicative component as an element of teachers' professional competence in preschool educational institutions aiming to organize the effective professional activity. It highlights the aspect of creating favorable conditions by teachers in preschools in order to implement interpersonal communication with children in educational institutions. It defines the role of this phenomenon in terms of a teacher's profession. The article shows the influence of the professionalism and pedagogical skills concerning communicative aspect in preschool educational institution on the effectiveness and quality of the educational services provided in the field of preschool education.

The article gives a thorough analysis of the content of the communicative component as an element of teachers' professional competence in preschool educational institutions. Thus, the results of the research proves the point that the teachers' communicative competence is displayed in the process of professional and pedagogical activity on the basis of their knowledge, abilities and skills in the sphere of communication in the professional and pedagogical environment. It explains the fact that the profession of a teacher means being able to interact with other people ("person-to-person" communication model), which implies the ability to successfully interact in the system of interpersonal relationships. Unlike other professions, the communicative activity of a teacher is educationally oriented and is not limited to being a personal quality of a pedagogical specialist. The article outlines the level of pedagogical skills in regard to the communicative competence of the modern teachers in preschool educational institutions; the aforementioned level is determined by the experience in professional and communicative activity as well as the emotional and valuable attitude towards all participants of the communication.

Keywords: professional competence, teacher of the institution of preschool education, communicative component, personality of the child of preschool age.